

Špičkový výzkum ve veřejném zájmu – rozhovor s Jiřím Drahošem

Akademie věd České republiky představila na prosincovém Akademickém sněmu novou strategii (viz také str. 2–3 této Živy), která se připravovala dlouhou dobu a kromě jiného v diskuzi s řediteli pracovišť. Každá změna samozřejmě vyvolává ohlasy v celé šíři škály – od záporných reakcí až po ty kladné. Šéfredaktorka Akademického bulletinu proto požádala předsedu AV ČR prof. Jiřího Drahoše o zodpovězení několika otázek. Následující rozhovor vyšel v prvním letošním čísle Akademického bulletinu (na str. 2–3).

Není to až tak dlouho, kdy se ústavy Akademie věd zásadním způsobem transformovaly. Nakolik si novou Strategii AV21 vyžádal vývoj ve společnosti?

Domnívám se, že spojit novou strategii Akademie věd s její zásadní transformací není zcela na místě. Především bych rád zdůraznil, že systém Akademie věd a jejích pracovišť umožňuje koncepční a efektivní práci a je přitom dostatečně flexibilní k tomu, aby výzkumné týmy mohly reagovat jak na světový vývoj daného oboru, tak i na společenskou poptávku. Proto bych před pojmem transformace dal jednoznačně přednost termínu flexibilita. Jsem dokonce přesvědčen, že právě flexibilita neuniverzitního výzkumu by měla do budoucna představovat jednu z důležitých konkurenčních výhod České republiky. Pracoviště Akademie věd, přestože jsou úzce propojena se vzdělávacím procesem, mají totiž ve srovnání s univerzitami nezbytné předpoklady a současně i povinnost orientovat se především na řešení vysoce specializovaných či rozsáhlých interdisciplinárních projektů, které vyžadují dlouhodobé soustředění kapacit a nákladnou infrastrukturu. Témata, jako jsou např. energetická budoucnost České republiky, zdraví občanů nebo kvalita veřejných politik, představují složité okruhy problémů, jejichž řešení si vyžaduje široce založený interdisciplinární výzkum, který bude rozvíjen v Akademii věd právě díky její nové strategii.

Při přípravě strategie jste se inspirovali v sousedních zemích s rozvinutým neuniverzitním výzkumem. Které hlavní zdroje to byly?

Jako velmi užitečná inspirace pro přípravu nové strategie Akademie věd a pro konstrukci výzkumných programů nám sloužily zkušenosti kolegů z významných zahraničních neuniverzitních vědeckých institucí, např. německých Max-Planck-Gesellschaft, Helmholtz-Gemeinschaft a Leibniz-Gemeinschaft nebo francouzské

CNRS. Jen pro zajímavost, Leibnizova společnost formulovala celkem 11 „Leibniz Research Alliances“, tedy analogii k našim výzkumným programům. Zajímali jsme se rovněž o způsoby alokací finančních toků a metody koordinace – logicky jsme neměli zájem vymýšlet na zelené louce něco, co už jinde prošlo ověřovací fází a rozumně funguje.

Na sněmu jste představil tři nově zformulované výzkumné programy z celkových 14 navržených. S kolika programy počítáte, resp. kolik by jich mělo optimálně vzniknout?

Programový rámec strategie ve formě 14 výzkumných programů byl dokončen v závěru r. 2014 s tím, že další programy bude možné navrhovat i v budoucnu. Výše jsem zmínil počet výzkumných programů Leibnizova společenství a pro srovnání mohu ještě uvést, že jiná německá instituce – Helmholtzova společnost – připravila cel-

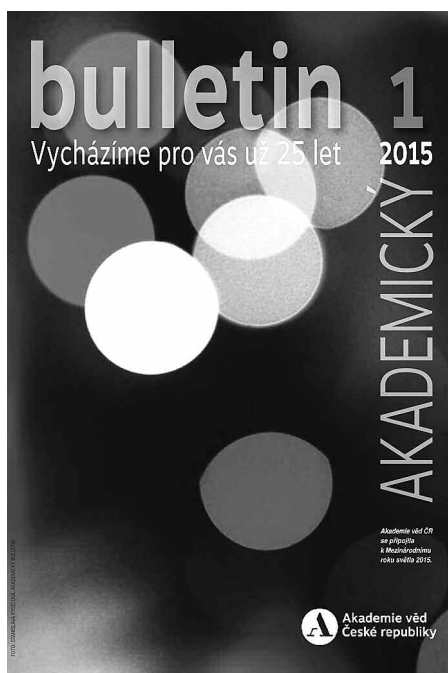
Foto archiv AV ČR

kem 28 výzkumných programů a společnost Maxe-Plancka nedávno představila svou novou iniciativu, tzv. Research Perspectives 2014, která zahrnuje 6 prioritních témat. Cílem všech těchto programů a témat je reagovat na důležité výzvy naší doby, a demonstrovat tak skutečnost, že základní výzkum představuje klíčovou aktivitu nejen pro rozšiřování našich znalostí, ale je rovněž hnacím motorem skutečných inovací.

Nové motto „Špičkový výzkum ve veřejném zájmu“ podle mého názoru vystihuje, co by měla věda společnosti přinést. Ovšem špičky potřebují ke svému růstu podhouby a také sběrače. Jak dalece počítá nová strategie se zapojením univerzit na jedné straně a aplikační sféry na straně druhé?

Zapojení partnerů z vysokých škol, podnikatelské sféry a ze státní správy, včetně jejich personálních a finančních kapacit, do tvorby a řešení výzkumných programů Akademie věd je dalším sledovaným cílem Strategie AV21. Zdůrazňuji, že jsme připraveni k diskuzi o nových možných formách spolupráce, které uskutečňování této strategie nabízí. Její neméně důležitý přínos spočívá i ve vytváření expertního zájmu pro efektivní rozhodování ve státní správě a dalších sférách veřejného života. Akademie věd je připravena poskytnout vládě, Parlamentu České republiky i dalším orgánům státní a regionální správy vědecky podložené podklady pro přípravu a realizaci odpovědných rozhodnutí. Jsem přesvědčen, že Akademie věd má díky spolupráci s univerzitami a dalšími partnery ve vědě, ekonomice a společnosti všechny předpoklady pro to, aby mohla ukazovat cesty, jak se vyrovnat se současnými i budoucími výzvami národního i globálního charakteru, jimž je a bude vystavena Česká republika.

Podobně smýšlejí také další akademie sdružené v Expertní radě evropských akademií EASAC, které připravily společný dokument k zásadám dialogu akademické obce s politickou reprezentací. Dokument publikoval v českém překladu Akademický bulletin formou přílohy v září 2014, <http://abicko.avcr/2014/09/14/index.html>.

Medaile Vojtěcha Náprstka za rok 2014

Čestné oborové medaile Vojtěcha Náprstka Za zásluhy v popularizaci vědy předal na slavnostním setkání 28. ledna 2015 předseda Akademie věd České republiky prof. Ing. Jiří Drahoš, DrSc., dr. h. c. Medaile jsou udělovány od r. 2003, dosud je získalo 40 osobností. Za r. 2014 se třemi oceněnými stali celoživotní popularizátorka lidového umění PhDr. Jitka Staňková, DrSc., dále autorka Internetové jazykové příručky Ústavu pro jazyk český Akademie věd PhDr. Markéta Pravdová, Ph.D., a redaktor časopisu Vesmír, tvůrce úspěšného populárně-naučného rozhlasového pořadu Meteor Marek Janáč.

PhDr. Jitka Staňková, DrSc.

Významná česká etnografka a výtvarná teoretička (Ústav pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd, v letech 1954–80) se výrazně zasadila o popularizaci lidového umění a kultury, přičemž se zaměřovala zejména na rozbor tradičních českých textilií. Lidové kroje a tradice studovala i popularizovala často společně se svým manželem, prof. PhDr. Ludvíkem Baranem, DrSc. (1920–2011). S ním také spolupracovala na mnoha filmových dokumentech a knihách, např. *Masky, démoni, šaškové* (Theo, Praha 1998) nebo *Slovenské a české tradiční kroje* (Ottovo nakladatelství, Praha 2005).

Lidový textil klasifikovala pro potřeby muzejních pracovníků a zvažovala možnosti jeho využití v současné oděvní kultuře. Přestože svou profesní kariéru uzavřela před více než 30 lety, kdo se dnes zajímá o lidové kroje, na její práce bezpochyby narazí. Podílela se nejen na odborných a popularizačních publikacích, ale také tiskovinách pro širokou veřejnost – hlavně na kalendářích a pohlednicových kolekcích o lidovém kroji. Jejím dalším vel-

kým badatelským okruhem je lidové výtvarné umění, především nábytek. Okrajově se věnovala také výročním obyčejům.

PhDr. Markéta Pravdová, Ph.D.

Působí jako zástupkyně ředitele Ústavu pro jazyk český (ÚJČ) Akademie věd ČR, v. v. i. V r. 2009 se stala laureátkou Prémie Otto Wichterleho a v současnosti je bezesporu nejvýznamnější popularizátorkou českého jazyka u nás. Pod jejím vedením pracovníci oddělení jazykové kultury vytvořili v r. 2008 na základě dotazů veřejnosti přicházejících do jazykové poradny ÚJČ Internetovou jazykovou příručku – dosud nejnavštěvovanější webovou stránku AV ČR. Jako vedoucí autorského týmu a editorka stála u zrodu také knižní verze, Akademickou příručku českého jazyka vydalo Nakladatelství Academia (Praha) v r. 2014.

Markétu Pravdovou lze označit za osobnost, která v poslední době nejvíce přispěla ke kultivaci českého jazyka. Kromě oblíbené jazykové poradny a příručky se to daří i díky jejímu osobnímu vystupování v televizních a rozhlasových pořadech. Česká televize vysílala v letech 2006–11 pravidelný týdeník *O češtině*, pro který M. Pravdová napsala několik desítek scénářů a námětů. Kurzy češtiny pro veřejnost publikovala i v celostátních denících (MF DNES, Lidové noviny). Je odbornou garantkou mezinárodní soutěže v řečnickém umění určené studentům základních a středních škol Young Demosthenes a odbornou garantkou a lektorkou akreditovaného kurzu *Písemná komunikace – normy a úprava písemností v úředním styku*.

Její články najdete také na webové stránce *Technet.iDnes.cz* a zajímavý počín představuje i její kniha *McDonald's – tak trochu jiná kultura?* (Karolinum, Praha 2006).

Marek Janáč

V současné době pracuje jako redaktor a editor internetové verze časopisu *Vesmír*. Veřejnosti je ale nejvíce znám z rozhlasového pořadu *Meteor*, který se právě za jeho působení stal nejúspěšnějším pořadem stanice ČRo Dvojka a zároveň nejposlouchanější víkendovou relací Českého rozhlasu. *Meteor* se mu podařilo oživit nejen náročnými dokumenty, ale i fiktivními reportážemi popularizujícími jevy a události z míst a dob, kam se člověk nikdy nemůže dostat. Inicipoval také vznik prvního dokumentu Českého rozhlasu s prostorovým zvukem Dolby Digital 5.1 Surround s populárně-naučnou tematikou, tento pořad pak zvítězil na mezinárodním festivalu *Prix Bohemia Radio*.

Inovativní přístup uplatnil i v dalších popularizačních aktivitách. Např. v r. 2004 zorganizoval *Expedici Vesmír*, které se zúčastnilo 552 dětí z celé republiky. Akci zakončil simulovaný let desetičlenné dětské posádky na Měsíc, 35 let po přistání Apolla 11. Tento úspěšný projekt se potom dočkal mnoha pokračování.

Marek Janáč je výraznou osobností, svými novátorskými projekty inspiroval řadu mladých lidí k jejich cestě za vědou a daří se mu zaujmout i širokou veřejnost. Jako např. při projektu *Pojmenuj opici*, v němž posluchači *Meteoru* vybrali české jméno pro druh *Rungwecebus kipunji*, primáta objeveného v r. 2005 v jihozápadní Tanzanii (viz *Živa* 2010, 6: 288–290). Šlo o první podobnou veřejnou soutěž na světě. V rámci pořadu *Meteor* se podílel také na projektu *Nářečí českých snadů* ve spolupráci s ornitology z Přírodovědecké fakulty UK v Praze, Ústavu biologie obratlovců AV ČR, v. v. i., a České ornitologické společnosti. Díky zapojení mimořádného počtu lidí se za čtyři měsíce podařilo získat velké množství dat – v současnosti vědci mají s pokrytím 79 % území ČR největší datový soubor nahrávek na světě.

1 Laureáti čestné oborové medaile Vojtěcha Náprstka Za zásluhy v popularizaci vědy za r. 2014. Zleva: Jitka Staňková, Marek Janáč a Markéta Pravdová převzali ocenění z rukou předsedy AV ČR Jiřího Drahoše 28. ledna 2015 v budově Akademie věd na Národní třídě v Praze. Medaili V. Náprstka uděluje Akademická rada AV ČR. Snímky S. Kyselové, Akademický bulletin AV ČR

Blahopřání Blance Desortové a Svatoplukovi Bílému

V únorových dnech tohoto roku slaví své životní jubileum dva členové redakční rady *Živy* – RNDr. Blanka Desortová, CSc.,

a RNDr. Svatopluk Bílý, CSc. Přejeme jim i za ostatní kolegy z redakční rady hodně zdraví a radosti z dalšího poznávání.

Pavel Kovář

Česká společnost pro krajinnou ekologii – udržovatelka oboru v mezinárodních návaznostech

Patnáct let od vzniku nové vědecké společnosti není mnoho, ovšem ve stále se zrychlujícím vývoji základních i aplikovaných věd to není až tak málo. Vědecké společnosti sice nemohou nahradit výzkumné instituce zřízené ke generování primárních poznatků nebo přenosu badatelských výstupů do praxe, ale mohou poznání stimulovat – jak svou kontaktní a sociální rolí ve vědecké a zájmové komunitě, tak podporou organizační a projektové logistiky. Věnujme proto zastavení malé bilanci činnosti spolku v základu přírodovědeckého, nicméně povahou práce a svými dopady šířeji mezioborového.

Geneze

V r. 1982, po bouřlivém oborovém vývoji a diskuzích na konferencích a kongresech zejména v evropském a následně severo-

americkém prostoru, byla založena Mezinárodní asociace pro ekologii krajiny (International Association for Landscape Ecology, IALE). K ustavení této globální profesní sítě došlo v průběhu mezinárodního symposia na území tehdejšího Československa, v Piešťanech. Další roky přinesly zakladatelské monografie, resp. učebnice ekologie krajiny, které posouvaly integraci předtím méně propojovaných oborů dále k jednotné nauce o geografických a ekologických systémech a nacházely teoretická jádra rozvíjeného směru (Zonneveld 1979, Naveh a Lieberman 1984, Forman a Godron 1986 aj.). Generace uvedených autorů stála na ramenou předchůdců z doby, kdy explicitně formulované sousloví „ekologie krajiny“ zaznívalo jen nesměle a sporadicky (např. Troll 1939, Dansereau 1957, Krajina 1958).

Stálým zájmem B. Desortové je ekologie fytoplanktonu – primární produkce jeho jednotlivých zástupců, problematika eutrofizace povrchových vod a možné dopady klimatické změny. Působí na oddělení hydrobiologie Výzkumného ústavu vodohospodářského T. G. Masaryka v Praze.

S. Bílý byl po dlouhá léta vědeckým pracovníkem a kurátorem brouků entomologického oddělení Národního muzea v Praze. Jeho hlavní specializací je čeleď krasoviti (*Buprestidae*) a larvy xylofágních brouků.

V reakci na popsany vývoj vzrůstala také u nás poptávka po odborně laděné platformě, kde by se setkávali nejen badatelsky a prakticky orientovaní zájemci o práci s krajinou, ale také „lidé z terénu“, tedy vzdělaní amatéři v dobrém slova smyslu. Na území tehdejší ČSSR pořádal pravidelná mezinárodní setkání ve sféře krajinné ekologie se silným důrazem na územní plánovací praxi Milan Ružička z Ústavu biologie krajiny Slovenské akademie věd (založen 1974) – předchůdce současného Ústavu krajinné ekologie SAV (1990) v Bratislavě. A rovněž mezinárodní konference Bioindicators Deteriorationis Regionis zaměřené hlavně na problémy znečištěného prostředí a poškozené industriální krajiny organizoval pražsko-průhonický Ústav krajinné ekologie Československé akademie věd (1971) pod vedením Emila Hadače (viz také *Živa* 2012, 4: LXX–LXXI). Základy ekologického zkoumání v české části státu postavené na mezioborové komunikaci několika pracovních skupin povstávaly jak z teoretických studií, tak ze sběru originálních dat v modelových územích Třeboňska, Broumovska a Mostecka. Za shrnující koncepční publikace lze jmenovat např. článek E. Hadače a kol. (1977, v zahraničním vědeckém tisku *Landscape Planning*) nebo českou knihu *Krajina a lidé – úvod do krajinné ekologie* (E. Hadač, Academia, Praha 1982). Hlavní autor, tehdejší ředitel ústavu, ve svém pracovním úsilí nezapršel, že je žákem geobotaniků Jaromíra Kliky (Plánujeme s přírodou, Brázda, Praha 1948; také *Živa* 2012, 4: LXVII–LXVIII) a Vladimíra Krajiny (*Živa* 2012, 4: LXIX), který po komunistickém převratu emigroval, aby v kanadském Vancouveru na University of British Columbia založil vlastní kontinentálně respektovanou biogeoklimatickou školu.

V 80. letech 20. stol. poznamenalo Ústav krajinné ekologie ČSAV „vymístění“ z jeho několika středočeských pracovišť do jednooborově profilovaného jihočeského centra, což budilo u skeptiků pozdějším vývojem potvrzený názor, že půjde o začátek konce sotva se rozběhnoucí instituce pro obor, který je režimu nepohodlný. Exodus nejlepších pracovníků jak do tuzemské, tak zahraniční emigrace spojený s náhradou komunistickými kádry ústav přežil. Ovšem

1 První výkonný výbor České společnosti pro krajinnou ekologii, CZ-IALE (2000–04). Zleva: Antonín Buček, Pavel Kovář, Martin Braniš †, Michael Bartoš, Zdeněk Lipský, Pavel Trnka †, Jan Votýpka

další řízení bylo ovlivněno tím, že od nových počátků po r. 1989 za podmínek selektujících stále více redukcionistické směry byli do vedení ústavu vybráni specialisté (mykologie, ichtyologie, rostlinná fyziologie), kde se stěžilo dalo předpokládat, že ředitel vezme za svou, resp. uzná existenci oboru při jeho transdisciplinarity a že nepřesměruje užití nástrojů či prostředků do účelové přeměny ve směru, kde je doma.

Jednou z aktivit snažících se podepřít krajinnou ekologii paralelním organizačním zázemím bylo založení Sekce pro krajinně-ekologickou botaniku v rámci Československé botanické společnosti (ČSBS). Akademik Slavomil Hejný (Živa 2012, 4: LXXII) coby tehdejší předseda ČSBS váhal s podporou, ale po nalezení vyhovujícího sekčního předsedy Věroslava Šamka útvar zhruba po dvouletém snažení přece jen vznikl poté, co ho 27. února 1989 formálně schválil hlavní výbor ČSBS. Sekce existovala 17 let až do svého zrušení v r. 2006 (její existence není zmíněna v čísle Živy 2012, 4, které připravila Česká botanická společnost ke 100. výročí svého založení). Sekce pořádala především exkurze a diskuzní semináře na vybraná témata.

Po uvolnění poměrů na konci r. 1989 se otevřely nové možnosti organizačního přeskupování a aktivit a v průběhu 90. let se protnul společné úsilí zástupců těch subjektů, které měly krajinu ve svém zorném poli. Začalo se pracovat na dobrovolné průnikové organizaci. Kdesi na obzoru se matně rýsoval vstup ČR do Evropské unie a protože na přelomu druhého a třetího tisíciletí se už nezakládají učené společnosti izolované od globalizujícího se dění, využili jsme znalosti a kontakty s Mezinárodní asociací pro ekologii krajiny, která právě představěla své stanovy, aby umožnila větší zapojení dříve samostatných národních aktivit.

Ve smyslu stanov IALE s úpravou podle legislativy ČR byly vypracovány stanovy umožňující založit Regionální organizaci IALE ČR (zkráceně CZ-IALE, jinak Českou společnost pro krajinnou ekologii). V tuzemském právním rámci tedy jde o občanské sdružení, podobně jako je tomu u jiných již zavedených vědeckých společností. Zároveň organizace funguje coby národní větev mezinárodní oborové asociace (IALE) a do jejích rozhodovacích struktur může kandidovat své zástupce (např. na podzim 2000 došlo ke zvolení „steering committee“ – řídicího výboru, do něhož byl za ČR nominován Zdeněk Lipský, který působil v později etablovaném IALE Council). Jisté renomé ještě před vznikem Společnosti se podařilo získat zorganizováním úspěšné mezinárodní konference v r. 1998, první svého druhu a rozsahu v ČR, která proběhla ve spojení s oslavami 650. výročí založení Univerzity Karlovy v Praze. Zúčastnili se jí zástupci 29 zemí 6 kontinentů včetně známých osobností znamenajících v řadě případů zakladatelská jména v oboru ekologie krajiny. Ty osoby, které za předchozího režimu omezujícího u nás kontakty se zahraničím naše badatele a zejména vědecký dorost podporovaly, obdržely nejvyšší medailové ocenění Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze (Z. Naveh – Technion, Haifa; R. T. T. Forman –

Harvardská univerzita, Cambridge, Massachusetts; H. Balslev – Univerzita Aarhus; H. Décamps – Univerzita Toulouse; J. R. Gosz – Univerzita Nové Mexiko; O. Wilmannsová – Univerzita Freiburg; dále R. G. H. Bunce – Institut terestrické ekologie, Grange-over-Sands, později Alterra, Wageningen; A. Krauklis – Lotyšská univerzita v Rize, dříve Ústav geografie Sibíře a Dálného východu, Irkutsk). Z konference vzešla publikace *Nature and Culture in Landscape Ecology (Experiences for the 3rd Millennium, The Karolinum Press, Praha 1999)*, citovaná dosud v některých zahraničních monografiích nebo článcích.

Ustavující plenární shromáždění Společnosti (konalo se 4. února 1999 v Brně), potvrdilo snahu přítomných rozvíjet na našem území krajinnou ekologii jako vědecký obor ovlivňující praxi. Schválilo návrh stanov a pověřilo autora tohoto článku coby kontaktní osobu s Mezinárodní asociací pro ekologii krajiny podepsat podmínky členství v ní na kongresu IALE v USA (Snowmass Village 1999), což se stalo. Dále pověřilo výkonný výbor v rámci jeho provizorního ročního mandátu zajistit všechny nezbytné formality k ustavení organizace jako občanského sdružení. Registrace Regionální organizace IALE České republiky, resp. jejích stanov Ministerstvem vnitra nese datum 15. března 1999.

Činnost

Jako hlavní prostředek setkávání se ustálily výroční konference (konané zpravidla v prvním čtvrtletí roku a co do aktivní účasti přístupné komukoli z odborné komunity zvnějšku). Jejich součástí je vždy plenární zasedání členů, které má pravomoc hlasovat o zásadních záležitostech Společnosti. Schvaluje také zprávu výkonného výboru o činnosti a hospodaření za uplynulý rok, volí nové funkcionáře na čtyřleté období. První výroční konference se konala 18. ledna 2000 v Praze, zatím poslední 6. února 2015 v Brně. Střešní témata konferencí jsou různá, od více teoretických (např. *Geo/bio/diverzita – integrující perspektivy*, 2009) až po konkrétnější s teritoriální vazbou (např. *Současné změny ve využívání krajiny v ČR a nové trendy v krajinné ekologii*, 2001; *Manage-*

ment chráněných území, 2012). První výroční konference měla téma *Přenos badatelských poznatků do rozhodování o krajině*. Členové Společnosti se pravidelně zúčastňují evropských nebo celosvětových kongresů IALE, případně konferencí jednotlivých národních větví asociace (např. v dánském Roskilde v r. 2000, australském Darwinu 2003, holandském Wageningenu 2004 a 2007, portugalském Faro 2005, v Salzburgu 2009, v Pekingu 2011, v Manchesteru 2013 a řadě dalších). Hned na počátku fungování CZ-IALE vzniklo Pan-evropské fórum pro monitorování krajiny při IALE, které jsme podpořili účastí (Handrij Härtel – Grange-over-Sands v Anglii, 19.–20. února 2000). Naši členové se zapojili do setkávání v rámci evropské divize IALE (ECOLAND), z níž se později ustavila celoevropská (kontinentální) větev IALE. Mladí zájemci absolvovali nejruznější mezinárodní kurzy organizované na evropské i světové úrovni (např. kurz mapování krajiny v Madridu a Lisabonu v r. 2003 nebo workshop k monitoringu kulturních krajiny ve Vídni téhož roku, v pozdějších letech následovala dlouhá řada dalších cílených akcí podobného typu).

Co se týče českého příspěvku k organizaci větších mezinárodních setkání, pak kromě výše zmíněné pražské konference v r. 1998 se konala další mezinárodní konference *Landscape structures, functions and management: response to global ecological change* (Struktura, funkce a management krajiny: odpověď na globální ekologickou změnu) ve dnech 3.–6. září 2010 v Brně. Navštívilo ji téměř 200 účastníků z 33 zemí, převážně z Evropy, ale s početnou výpravou např. z Japonska a Ruska, nebo se zástupci z USA, Kanady i Nového Zélandu. Hojně obsazené byly též exkurze do Čech, na Moravu a příhraničí organizované po konferenci.

Dalším typem činnosti CZ-IALE je od r. 2003 každoroční pořádání mezinárodní mezioborové konference pro doktorandy *Venkovská krajina* (zpravidla dvou- až třídní, konané v Hostětíně/Slavičíně). Za prvních 10 ročníků konference se po zhodnocení několika stovek realizovaných tematických vystoupení ukázalo 16 hlavních, resp. nejčastěji se opakujících tematických okruhů. Výukovým a vzdělávacím záležitostí v oboru byla věnována výroční konference v Litovelském Pomoraví (15.–16. dubna 2011): *Vysokoškolské vzdělávání v oblasti ochrany a management krajiny* (pod garancí Ivo Machara).

Doplňkem těchto aktivit se od r. 2005 stalo terénní praktikum, organizované vždy ve vybraném území, nejčastěji ve vazbě na specifické krajinné fenomény (první se odehrálo v přírodním parku Svratecká hornatina, další v NP Podyjí – krajině říčního fenoménu atd.). Zváni jsou znalci z různých disciplín – podle povahy klíčových faktorů působících jako hlavní determinanty dynamiky v území. Dalším oblíbeným počinem se od r. 2007 staly krajinářské dílny (Jan Skaloš) – inspirované pokusem o rozbor zkušenosti s konkrétní krajinou a jejím vnímáním, kdy jsou na základě společného pobytu prezentovány různé perspektivy podle oboru a vnímání místa zúčastněnými. Objektem byly např. Beskydy, Žďárské vrchy, Zbudovská

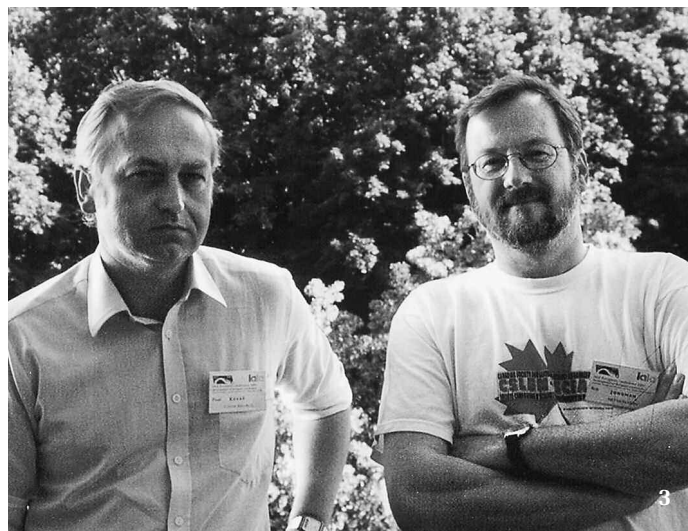

2 Současný předseda CZ-IALE Zdeněk Lipský a Jan Frouz, současný ředitel Centra pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy, na snímku z r. 1993 – v polední pauze na konferenci IALE v Rennes. Foto P. Kovář

3 S Robem Jongmanem (vpravo), dlouholetým vědeckým pracovníkem Alterry (Wageningen) a bývalým sekretářem IALE na kongresu v estonském Tartu v r. 2001 (vlevo autor tohoto článku). Snímky z archivu autora

blata nebo Sudety. Od r. 2002 se rovněž víceméně pravidelně pořádají dvoudenní workshopy na téma Ekologické sítě – zelená páteř krajiny, mapující vývoj v oblasti výzkumu a tvorby přírodní infrastruktury v kulturní krajině. Na půdorysu CZ-IALE se také etablovala pracovní skupina pro plánování krajiny (Alena Salašová) napojená na aktivity centra pro implementaci Evropské úmluvy o krajině CENELC.CZ, o. p. s., a na Českou komoru architektů.

Dne 12. prosince 2002 bylo sděleno dopisem předsedy Rady vědeckých společností (RVS) při Akademii věd ČR prof. Iva Hány, že naše Společnost byla přijata za člena RVS. To CZ-IALE umožňuje mimo jiné žádat o granty finančně podporující specififikované činnosti. Jednou z hlavních forem se stalo vydávání vědeckého časopisu *Journal of Landscape Ecology* (jeho nulté číslo vyšlo v r. 2007, od r. 2008 vycházejí dvě a od r. 2011 tři čísla ročně). Jakkoli není snadné v dnešním publikačním prostoru přidat do informační záplavy, stále více internetově podporované, další periodikum při požadavcích na kvalitu, nadto mezioborové povahy, využili jsme „evropské niky“, nikoli adekvátně obsazené naproti již zavedenému americkému časopisu *Landscape Ecology*. Redakční rada má mezinárodní obsazení – kromě tuzemských členů zástupce Velké Británie, Rakouska, Švýcarska, Itálie, Rumunska a Polska. Časopis má standardní recenzní proces (peer review) v nakládání s došlými rukopisy, v současné době je indexován řadou bibliografických databází, nejčerstvěji DOAJ (Directory of Open Access Journals). Publikované články jsou dostupné v tištěné a také elektronické on-line verzi. Více informací najdete na webu časopisu www.journaloflandscapeecology.cz. Přestože periodikum přednostně publikuje

práce z evropského teritoria, apriorní prostorové omezení nemá (monotematické číslo 2013, 3, sestavené z upravených příspěvků mezinárodního symposia, se týkalo např. tropického souostroví Sokotra; číslo 2014, 1 bylo odvozeno z bloku konferenčně informace, bilanční zpravodajství a novinky ze života tuzemské a mezinárodní komunity).

Pro členy Společnosti vychází 2–4x ročně elektronický Bulletin CZ-IALE (Dušan Romportl, Z. Lipský), který přináší aktuální informace, bilanční zpravodajství a novinky ze života tuzemské a mezinárodní komunity.

Kromě všech již popsaných činností se naši členové více či méně pravidelně zúčastňovali konferencí, které založil tehdejší prezident České republiky Václav Havel a jejichž motorem se stal bývalý ministr životního prostředí Ivan Dejmál: *Tvář naší země – Krajina domova* (2001, 2002, 2005, 2008) v Praze a v Průhonicích. Podobně je organizace volně napojena na opakovaně pořádané tematické konferencí Univerzitou Palackého v Olomouci: *Říční krajina. Řada našich členů se přes své mateřské instituce podílela na vzniku díla Atlas krajiny České republiky* (vydán Ministerstvem životního prostředí prostřednictvím Výzkumného ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví Průhonice v r. 2010 a jeho první výtisky byly k dispozici na výše zmíněné mezinárodní konferenci CZ-IALE v Brně téhož roku – jako reprezentativní dílo vzbudil velký zájem zahraničních účastníků).

Předsedy od formálního založení CZ-IALE do současnosti byli zvoleni: geobotanik, geobiocenolog, lesnický ekolog, geograf (Pavel Kovář, Antonín Buček, Petr Maděra, Zdeněk Lipský).

Veřejné aktivity

Účast předsedy CZ-IALE v mezirezortní skupině ustavené při MŽP pro implementaci Evropské úmluvy o krajině Českou republikou. Skupinou byl vypracován materiál s návrhem na podpis a následnou ratifikaci Evropské úmluvy o krajině Českou republikou (vláda vyjádřila souhlas s podpisem a ratifikací na svém zasedání 30. října 2002). Při té příležitosti vyšlo monotematické číslo časopisu *Ochrana přírody* 2002, 10. Úvodem je přetištěno vystoupení V. Havla v Míčovně Pražského hradu (na

konferenci *Tvář naší země II*) s pokračováním sérii článků o různých aspektech nejnovější evropské konvence.

Otevřený dopis předsedy CZ-IALE premiérovi Stanislavu Grossovi ve věci respektu k vědeckým faktům jako základnímu kritériu pro posuzování a rozhodování o věcných otázkách při plánovaném záměru říčních úprav spojených s budováním dvou stupňů na Labi v Malém Březně a v Prostředním Žlebu (v reakci na vyjádření náměstka ministra průmyslu a obchodu Martina Peciny; viz také *Vesmír* 2004, 12: 666; odpověď dopisem ministra Milana Urbana, stupně vybudovány zatím nebyly).

Dopisy vedení CZ-IALE ministři dopravy Milanu Šimonovskému (září 2005) a Krajskému úřadu Pardubického kraje (leden 2006) ve věci plánování trasy rychlostní komunikace R 35 s argumentací ve prospěch „jižní varianty“ výstavby, která je šetrnější k životnímu prostředí a energeticky úspornější (obdrženy písemné odpovědi; 12. jednání zastupitelstva Pardubického kraje 20. dubna 2006 rozhodlo o zapracování jižní varianty R 35 do definitivní verze územního plánu).

Dopis předsedy CZ-IALE se spolupodepsanými iniciátory z Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích (Josef Fanta, Karel Prach) adresovaný předsedovi Akademii věd ČR (listopad 2005) v záležitosti reflexe potřeby krajinně-ekologického institucionalizovaného výzkumu v ČR ve světle rozhodnutí zrušit Ústav ekologie krajiny (ÚEK AV ČR) a nahradit ho jinak orientovaným Ústavem systémové biologie a ekologie (ÚSBE AV ČR; od 1. července 2005). Písemná odpověď vedení AV ČR potvrdila realitu na základě rozvedené teze: „problematika krajinné ekologie jako taková nenaplnuje segment jasně definovaného vědeckého oboru...“; ÚSBE byl pak definitivně zrušen začátkem r. 2010.

Dopis předsedy CZ-IALE společně s děkanem Přírodovědecké fakulty UK v Praze podepsaný účastníky výroční konference 2009 čerstvě jmenovanému ministru dopravy Petru Bendlovi, aby se zasadil o zrušení záměru zbourat architektonicky cennou unikátní historickou nádražní budovu v Ústí nad Orlicí jako zbytečnou oběť přestavby nádražního areálu. Ministr následně do stanice přijel poprvé tam zastavivším Pendolinem a v diskuzi se všemi zúčastněnými stranami obnovil posouzení

variant stavby včetně zachování budovy z r. 1874; ta byla po dalších peripetiích vyhlášena Ministerstvem kultury v srpnu 2010 národní památkou.

Dopis předsedy CZ-IALE ministru životního prostředí Tomáši Chalupovi ve věci dlouhodobě konfliktního managementu národního parku Šumava s nabídkou na mediaci mezi stranami sporu rozvinutím jader nalezené shody – na základě diskuze v rámci výroční konference Management chráněných území (2012). Písemná odpověď ministra akceptující „inspiraci“ pro další jednání, ale odkazující na vyřešení problémů připraveným zákonem pro národní park Šumava ze strany MŽP.

Odborné a diskuzní angažmá v záležitosti velkoprojektu na vybudování kanálu Dunaj–Odra–Labe: A. Buček a I. Machar (eds., 2012), naposledy také v Živě (2014, 6: CXXXIII–CXXXVI).

Dopis předsedy CZ-IALE po výroční konferenci 2014 představitelům nové vlády ČR s nabídkou spolupráce při uplatňování zásad Evropské úmluvy o krajině v praxi (adresáti: Bohuslav Sobotka, předseda ČSSD a předseda vlády ČR, Andrej Babiš, předseda hnutí ANO 2011 a místopředseda vlády ČR, Pavel Bělobrádek, předseda KDU–ČSL a místopředseda vlády ČR, na vědomí hlavnímu poradci premié-

ra Vladimíru Špidlovi). Písemné odpovědi od všech tří subjektů, v případě ANO 2011 prostřednictvím ministra životního prostředí Richarda Brabce; dílčí odezva např. v obnovení činnosti Rady vlády pro trvale udržitelný rozvoj – přesun působnosti z MŽP na Úřad vlády, nebo seminář Povodně a sucho – krajina jako základ řešení s následnou edicí příspěvků, iniciativa J. Fanty ve spolupráci s Komisí pro životní prostředí AV ČR (viz str. XII–XIII kuléru této Živy).

Mezinárodní projekty stimulované členy CZ-IALE na mateřských pracovištích

Pátý rámcový program – projekt Evropské unie BIOHAB (Biodiversity and Habitats, 2002–05; EVK2-CT-2002-20018; viz např. R. G. H. Bunce a kol. 2005, R. G. G. Bunce a kol. 2007).

Projekt operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost (OPVK CZ.1.07/2.3.00/20.0004 Landteam – Creation and development of multidisciplinary team on the basis of landscape ecology, 2011–2014; např. P. Maděra a kol. 2014).

Závěr

V novodobé historii postupně zanikla všechna pracoviště, která se soustředěně zabývala stavem a vývojem krajiny obecně

a České republiky zvláště (akademické ústavy: Geografický a Ústav ekologie krajiny; předtím Terplan – Státní ústav pro územní plánování). Univerzity „skrývají“ výuku v daném směru spíše jako okrajový přílepek k řečišti některého ze zavedených segmentů oborů, jejichž vymezení lépe přináší financovatelné body v dosavadním systému podpory vědy. Ekologie krajiny patří z podstaty věci mezi ty polyhistorické obory, které nadto víc než jiné propojují základní poznání a aplikace. Tomu odpovídá mnohem širší vějíř výstupů, než je ochotna rozhodovací byrokracie uznat, podporována převážně účelově motivovanými hlasy ze sféry akademické, rezortně-aplikační i developerské. Státu tady objektivně (možná ne subjektivně) začala chybět kompetentnost, což se přenáší mimo jiné do projevů občanské nespokojenosti v rozšiřujícím se spektru kauz při zacházení s krajinou. Proto práce České společnosti pro krajinou ekologii nabývá širších dimenzí smysluplnosti.

Seznam citované literatury najdete na webové stránce Živy.

Jan Plesník

OSN ustavila Mezinárodní den planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů

Světový nebo mezinárodní den má mléko, žonglování, architektura, ženy a zvláště venkovské ženy, nekupování ničeho, otcové, spoření, ochrana osobních údajů, děti, zdravý spánek, šachy a dokonce i toalety. Některé další se týkají i životního prostředí. Od r. 1971 se 22. duben slaví jako Den Země, vzniklý z iniciativy amerických aktivistů. Organizace spojených národů vyhlásila 5. červen Světovým dnem životního prostředí. Připomíná se tak zahájení Konference OSN o životním prostředí člověka, konané v r. 1972 ve Stockholmu. Šlo o vůbec první celosvětovou akci věnovanou právě péči o životní prostředí. Na 2. října připadá Světový den hospodářských zvířat, zaměřený především na problematiku ohleduplného zacházení s živočichy v lidské péči. Od r. 2001 najdeme v kalendáři 22. květen jako Mezinárodní den biologické rozmanitosti – v r. 1992 se v keňském Nairobi vyjednávali shodli na všeobecně přijatelném textu Úmluvy o biologické rozmanitosti (Convention on Biological Diversity, CBD).

I flóra a fauna mají svůj svátek

Na konci r. 2013 k světovým či mezinárodním dnům přibyl další, když 20. prosince schválilo Valné shromáždění OSN návrh, aby se 3. březen stal Mezinárodním dnem planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů. Mezinárodní společenství

z oficiálním prohlášením v této příležitosti zdůraznilo, že fauna a flóra mají pro člověka nesporný společenský, hospodářský, vědecký, výchovně-vzdělávací, kulturní, etický a estetický význam. Na druhou stranu se planě rostoucí rostliny a volně žijící živočichové neziřdka stávají předmětem ilegální činnosti včetně nepovoleného obchodování. Zmiňovaný den nebyl vybrán náhodou – 3. března 1973 byla ve Washingtonu sjednána Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (CITES).

Proč ale OSN přišla s Mezinárodním dnem planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů teprve nedávno, když CITES byla dohodnuta již před více než 40 lety? Důvodů najdeme hned několik. Přestože člověkem vyvolané mizení druhů nedostihlo rozsah hromadných vymírání, k nimž ve vývoji Země došlo již pětkrát, na mnoha místech planety lidé některé druhy vyhubili, zatímco četné invazní nepůvodní druhy úmyslně vysadili nebo nechťně zavlekli do oblastí mimo jejich přirozený areál rozšíření.

Střízlivé odhady hovoří o tom, že roční obrát mezinárodního obchodu s výrobky z planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů dosahuje, pokud do něj započítáme i obchod se dřevem a mořskými organismy včetně ryb, v celosvětovém měřítku více než 350 miliard amerických dolarů (USD); týká se stovek milionů jedinců desítek tisíc druhů. Většina tohoto obchodu je legální a značnou část můžeme považovat za udržitelnou – existenčně na něm závisí velká část obyvatel Země. Roční objem v rozporu s právem provozovaného obchodu s flórou a faunou a výrobky z nich se bez dřeva a mořských živočichů pohybuje v rozmezí 7–23 miliard USD. Jde o druhý největší černý trh na světě (po obchodování s drogami) a třetí nejvýnosnější komoditu ilegálního kšeftování vůbec; více se dá vydělat jen na narkotikách a zbraních. Obchodování s planě rostoucími rostlinami a volně žijícími živočichy a produkty z nich ještě zvýšilo používání internetu.

Ačkoli nejdůležitějším činitelem odpovědným za úbytek rostlinných a živočišných druhů na Zemi zůstává i nadále rozpad, ničení a ztráta původního prostředí, v mnoha místech doplňované šířením invazních nepůvodních druhů, také ilegální sběr, lov nebo odchyt bezprostředně

1 Strážci zvířecí se na řadě míst afrického kontinentu stále potýkají s nedostatečným vybavením. Snímek přibližuje vyprošťování nákladního automobilu rangery z národního parku Niokolo Koba v Senegalu.

2 Jedním z míst, kde stále ještě přežívá početná populace slonů afrických (*Loxodonta africana*), zůstává Západní a Východní Tsavo. Národní parky zabírající dohromady 20 821 km² podle sčítání v únoru 2014 obývá 11 tisíc kusů. Ještě na konci 60. let 20. stol. oživovalo tato chráněná území na 35 tisíc slonů. Snímky J. Plesníka

ohrožují další existenci některých druhů. Nejznámějším příkladem zůstávají velcí savci – nosorožcovití (*Rhinocerotidae*) a chobotnatci (*Proboscidea*).

Jak souvisí pytláčení slonů a nosorožců s mezinárodním terorismem?

Až donedávna představovala nejdůležitější příčinu pytláčení nosorožců tradiční asijská medicína, především domněnka, že prášek z jejich rohu působí jako účinné afrodisiakum, pročišťuje organismus nebo pomáhá proti některým formám rakoviny. Nověji se tvrdí, že dokáže rychle a šetrně probrat člověka i ze silné kocoviny. Jak ukazují šetření, používání rozemletého nosorožčího rohu se v Číně a ve Vietnamu stalo známkou společenského postavení, obdobně jako u nás značkové oblečení nebo luxusní automobily. Zákazníci, zejména stále početnější střední třída v obou zemích, jsou ochotni zaplatit za 1 kg nosorožčího rohu dvakrát tolik než za zlato a více než za platinu nebo kokain – těžko uvěřitelných 65 tisíc USD. V letech 2000–07 pytláci v Jihoafrické republice zabili ročně 6–25 nosorožců, ponejvíce n. tuponosých (*Ceratotherium simum*). Od té doby počet zastřelených nosorožců s odříznutými rohy raketově stoupá – v r. 2013 pytláci usmrtili 1 004 jedinců. V r. 2014 se počet upytláčených nosorožců v JAR vyšplhal k číslu 1 215 zvířat.

O mnoho lépe na tom nejsou ani sloni. V období 2010–12 zabili pytláci nejméně 100 tisíc slonů afrických (*Loxodonta africana*, obr. 2), tento počet se přitom povážlivě zvyšuje: v r. 2011 jich bylo upytláčeno na 17 tisíc, kdežto o dva roky později

již 35–40 tisíc jedinců. Nelze vyloučit, že toto číslo bylo ve skutečnosti ještě vyšší. Zatímco donedávna pytláci africké obry stříleli z automatických ručních zbraní nebo zabíjeli granátometry, v poslední době je tráví u napajedel kyanidem. Jen v r. 2013 se přes zákaz mezinárodního obchodování se slonovinou propašovalo na trh více než 400 tun této hmoty v hodnotě nejméně jedné miliardy USD; toto číslo odpovídá klům 50 tisíc slonů. Jednoduchým výpočtem zjistíme, že na černém kontinentě uhynie rukou pytláků každou čtvrt hodinu jeden slon. Protože počet zabitých slonů výrazně převyšuje množství narozených mláďat, už naše generace může být svědkem vymizení afrických chobotnatců z volné přírody. Početnost ještě vzácnějšího slona pralesního (*L. cyclotis*) se v letech 2002–11 hlavně vlivem ilegálního lovu snížila o 62 %. Pytlák sice dostane od překupníka za 1 kg sloních klů 80–100 USD, ale na cílovém černém trhu v Asii se stejně množství prodá za 2,5–3 tisíce USD, tedy více, než vydělá většina Afričanů za rok. Přitom ještě v r. 1976 stál 1 kg slonoviny v nejlidnatější zemi světa pouhých 6 USD.

Úbytek rostlinných a živočišných druhů, především ryb, podle vědců z Kalifornské univerzity v Berkeley je způsoben nárůstem násilných konfliktů, organizovaného zločinu, dětské práce a dalších podob novodobého otroctví. Vzrůstající pytláctví na africkém kontinentě stejně jako v jižní a jihovýchodní Asii dávno neslouží k přežití místního obyvatelstva, ale stává se stále více záležitostí profesionálů v organizovaném zločinu. Ba co víc, v mnoha případech je napojeno přímo i na mezinárodní terorismus. V Keni zabíjení velkých zvířat financuje ze 40 % činnost teroristů z islámských milicí Al-Šabáb a somálských kriminálních band. Za rohy nosorožců a slonů kly si na černém trhu kupují nejmodernější zbraně i ozbrojené gangy či milice ze Súdánu, Demokratické republiky Kongo, Středoafričské republiky, Nigérie, Čadu a Mosambiku, často zastrahující civilní obyvatelstvo. Bangladéšské teroristické skupiny napojené na Al-Kajdu získávají finanční prostředky na své operace mimo jiné střílením tygrů (*Panthera tigris*), slonů indických (*Elephas maximus*) a nosorožců indických (*Rhinoceros uni-*

cornis). Ásámští povstalci zabíjejí nosorožce indické automatickými puškami AK-47, známými kalašnikovy, přímo v národním parku Kaziranga – pytlákům v něm v r. 2013 padlo za obět 21 zvířat. Se sloními kly a nosorožčími rohy v některých zemích kšeftují také lidé z armádních a policejních jednotek, kteří je vykupují od rebelů, proti nimž mají bojovat.

Co dělat?

Je zřejmé, že na omezení pytláctví a následného protizákonného obchodování s planě rostoucími rostlinami a volně žijícími živočichy a výrobky z nich nestačí jen důsledné vymáhání práva, a to i za použití moderní techniky, jako jsou bezpilotní letadla nebo postupy soudobé molekulární genetiky. Vrtulníky již dnes běžně používají jak strážci zvířecí, tak organizované gangy pytláků. Neméně důležité je pokusit se snížit poptávku v konzumentských zemích – výchovou, vzděláváním a osvětou cílové skupiny.

V červnu 2013 se představitelé 8 nejspělejších států světa a Evropské unie (skupina G8) shodli na setkání v britském Lough Erne, že boj proti ilegálnímu obchodu s planě rostoucími rostlinami a volně žijícími živočichy je stejně významný jako omezování korupce, mezinárodního organizovaného zločinu a obchodování s narkotiky a lidmi. Představitelé 46 zemí, kteří se v únoru 2014 zúčastnili v Londýně dvou denní konference pořádané britským korunním princem Charlesem a jeho synem princem Williamem, přislíbili zvýšit úsilí v boji proti nezákonnému obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů. Důležité je, že novelizovat příslušné zákony se zavázaly i země s největší poptávkou jako Čína, Vietnam a USA.

Po Číně a Vietnamu třetí největší trh se slonovinou – Spojené státy americké podmínky obchodování se slonovinou nedávno skutečně zpřísnily. Zákaz se týká veškerého dovozu africké slonoviny do USA a vyvézt lze pouze některé starožitnosti z tohoto materiálu, konkrétně určité předměty prokazatelně starší než 100 let. V září 2013 ustavil americký prezident Barack Obama pro omezení nepovoleného obchodování s rostlinami a živočichy zvláštní operační skupinu a slíbil věnovat 10 milionů USD na odbornou pomoc a na výcvik příslušných pracovníků přímo v Africe. Do úsilí o omezení nelegálního lovu volně žijících živočichů se zapojila i ikona africké ochrany přírody, světově proslulý paleoantropolog a bývalý ředitel Keňské správy pro planě rostoucí rostliny a volně žijící živočichy Richard Leakey. Otázkou pochopitelně zůstává, jaké konkrétní kroky budou po těchto prohlášeních následovat a zda nebudou šlápnutím vedle.

Wildlife není divočina

Jak se dalo předpokládat, v těch několika málo sdělovacích prostředcích, které v únoru 2014 v České republice věnovaly novému datu pozornost, se hovořilo o Mezinárodním dni divoké přírody nebo rovnou divočiny. Novináři tak doslova a tím ne zcela přesně přeložili anglický výraz wildlife. Svátce přírody v kalendáři OSN patří ale i kosu černému a pampelišce lékařské ve vaší zahradě.

Okolo močidla aneb výlet do mokřadů

Prísloví „okolo močidla chodě nádchy neujdeš“, zaznamenané už v druhé polovině 15. stol. českým šlechticem, spisovatelem a sběratelem lidové slovesnosti Smilem Flaškou z Pardubic a Rychmburka je sice archaické, ale stále platné. Nejde jistě jen o varování pro ty, kteří se chystají na výlet k močálu, že mohou nastydnout, ale o přenesené ponaučení s podobným významem jako má např. lidová moudrost: čím hrneček navře, tím páchne, s čím kdo zachází, tím také schází – i vzdálenou účastí na něčem nečestném se člověk pošpiní.

My se však k močidlu – i přes možná rizika – přesto vypravíme na jazykovou exkurzi a zastavíme se u výrazů, jimiž v češtině pojmenováváme vlhká místa s nepevnou bahnitou půdou, která vysychají vůbec nebo vysychají jen dočasně. Na stránkách Živy by nesporně bylo vhodnější mluvit o biotopu na pomezí vody a souše a o tom, že rostliny a živočichové, kteří se zde vyskytují, potřebují ke své existenci buď povrchovou vodu, nebo velmi vysokou hladinu podzemní vody. Rozhodně si netroufám pokusit se podat přesnou odbornou definici – to ostatně pro jazykové zastavení není ani nutné. Je však vhodné připomenout, že taková místa obvykle nebyla právě ideální pro život člověka. Půda na nich se nedala obdělávat, příbytky se stavěly jen stěží, život ztrpčovali komáři a další hmyz, místa byla považována za zdroj nákaz. Např. V. M. Kramerijs v r. 1804 popisuje: „Krajina pro hrozná bahna a močidla jest velmi nezdravá.“

S výrazem močidlo se dnes již často nesetkáváme, ale v Příručním slovníku jazyka českého (1935–57) se dočteme, že se slovo užívalo jednak jako synonymum pro louži, močál, bahno (už v době vydání slovníku však bylo hodnoceno jako zastaralé; tento význam je doložen půvabným příkladem: špína na ní roste jak žabinec na močidle), jednak se tak lidově říkalo místu, kde se namáčel len nebo konopí (např.

Selka byla se služkami zaměstnaná svazováním konopí, jež do močidla chystaly.) V této souvislosti nelze nezapomenout slova lidové písně: Andulka konopě močila, žabka jí do kapsy skočila, na druhý den močila len, žabka jí z kapsičky skočila ven. Třetí z významů uvedených ve slovníku – stavebnický termín pro pisoár – příkladem doložen není a ani v další slovnících se neobjevuje.

Podle Českého jazykového atlasu (který zachycuje nářeční výrazy užívané na celém našem území) jsou u nás pro pojmenování větších bažinatých ploch živá čtyři částečná synonyma: bažina, močál, bahno a mokřina. Oblastně se užívá množství pestrých variantních pojmenování se základy bahn-, baž-/bař-, moč- a mokr-. Někdy jde o rozdíly hláskové: bažina–bařina, močál–močár, častěji o slovtovorné: močár, močářina, močářisko, močářoviště nebo močářoviště, močara, močvara, močidlo, močilka, močinec, mokřada. Obdobně: bažinec, bažisko/bařisko, baženiště, bařocka, bažír. Doloženy jsou i názvy slatina, mlaka, blata, blát a také pro bažinatá místa s nepevnou třesoucí se půdou houpačka/houpačky, třasavka. Z dokladů není vždy jednoznačné, zda šlo o místa trvale vlhká, některé z výrazů se totiž souběžně užívaly i ve smyslu bláto. V nejširším slova smyslu se jakémukoli bahnitému nebo mokrému místu říkalo bahniště, bahnsko. V současnosti běžně říkáme spíše mokřad.

O slovu mokřad se v některých internetových zdrojích praví, že je poměrně mladé a že bylo zavedeno Janem Květem v 70. letech 20. stol. jako ekvivalent k anglickému termínu wetland (v doslovném překladu mokrá země). Není to však úplně přesné. Světově uznávaný vědec a pedagog v oboru ekofyziologie vegetace Jan Květ (viz Živa 2013, 4: LXXX–LXXXI) se zasloužil o prosazení výrazu mokřad v terminologickém smyslu, jeho přičiněním zcela zdomácněl v české odborné literatuře. Toto

slovo však čeština znala již dávno předtím. V Jungmannově Slovníku česko-německém (1835–39) je doložena podoba v ženském rodě: mokřad, mokřada s významem mokřina, temenec, temeniště, mokré místo. Příruční slovník jazyka českého i Slovník spisovného jazyka českého zachycují slovo ve dvou variantách: mokřad (rodu mužského, skloňuje se podle vzoru hrad, 2. pád je mokřadu) a mokřad (rodu ženského, ve 2. pádě do mokřadi; postupně se prosadil i tvar do mokřadě, slovo kolísá mezi vzorem píseň a kost). Ve slovníku jsou uvedeny i nářeční podoby mokřadina, mokradina, mokřadliště, mokřadisko, mokřadiště. Jedním z nejstarších dokladů zaznamenaných na excerpčním lístku lexikálního archivu Ústavu pro jazyk český je patrně výpis z Berchtoldova a Preslova Rostlináře z r. 1823, na němž se uvádí, že pryskyřník roste na mokřadech. Lístky skrývají i doklady užití v jiných kontextech, poetický je např. doklad z r. 1904: „Jen tu a tam nad bahniskem pokřepčí potutelně plamének podivného zbarvení: to bludička šalebná šklebí se na něho pitvorně. Kdyby se k ní otočil, utopí se mu v mokřadu, který ji zrodil...“

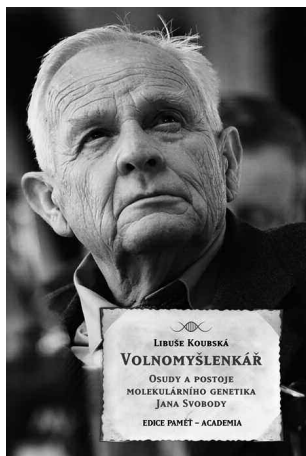
Ještě se vrátíme ke slovu temenec, temeniště. To se užívá především ve významu pramen, studánka, zřídlo, ale protože v lesnické mluvě se tak označoval pramen na širokém horském hřbetu, kde je obvykle též mokřina, přibyl postupně i význam bažina, mokřina obecně. Pro myslivce je temeniště bahnité místo, kde se válí a brodí černá nebo vysoká zvěř, tedy kaliště.

Milovníkům klasických detektivek, konkrétně mám na mysli Sherlocka Holmese a Psa baskervilského, se už možná vybavily další výrazy, jimiž pojmenováváme obtížně průchodná vlhká místa. Jde o slova blata, slatina, slať. Blata mají jednoznačnou spojitost s podstatným jménem bláto; slatina je bažinaté místo, substrát vzniklý rozkladem rostlin ve stojaté vodě. Etymologický slovník u slatiny uvádí, že praslovanské *soltina (pozn: * značí, že jde o rekonstruovaný, domnělý tvar) se obvykle spojuje se *solъ (sůl) – původní význam by tedy byl slaná voda. Uvažuje se i o křížení odvozenin od dvou indoevropských kořenů, jeden s významem sůl, druhý s významem špinavý, špinavě šedý. Spojitost se solí má i další z typů mokřadu, a to slanisko. Neměli bychom opomenout ani rašeliniště. Slovo rašelina s největší pravděpodobností vytvořil Presl, nic konkrétnějšího však známo není. Zbývá slovo mlaka/mláka, ve slovnících označené jako zastaralé a nářeční, zároveň ale zachované v názvu jihočeské vesnice. Pojmenovávalo bažinu, močál, ale mohlo mít i význam kaluž. V některých slovenských jazycích toto slovo označuje tuň, jeho původ je v indoevropském kořeni melk- s významem vláha, mokrost.

Na internetových stránkách naše mokřady se říká, že mokřad je místo, kde voda odpočívá. Přeji čtenářům Živy, ať se jim v novém roce daří podnikat zajímavé vycházky, po nichž se jim bude dobře odpočívát.

1 Močidlo na len s přívodem vody ve slovenské obci Jezersko, okres Spišská Stará Ves (1951). Foto L. Baran, z archivu Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i.

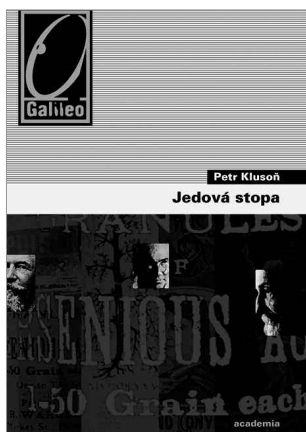

**Volnomyšlenkář
Osudy a postoje molekulárního
genetika Jana Svobody**

Libuše Koubská
Edice Paměť
Prof. RNDr. Jan Svoboda, DrSc., (1934), je vědec mezinárodní úrovně. V Ústavu molekulární genetiky AV ČR se zabývá buněčnou a virovou genetikou a nádorovými viry. Objevil virogeny retrovirů, jejichž vznik vložil integrací do buněčného genomu. Prokázal, že virový onkogen *v-src* způsobuje vznik zhoubného nádoru, zavedl postupy buněčné genetiky a metody molekulární biologie, včetně klonování prvního unikátního genu u nás.

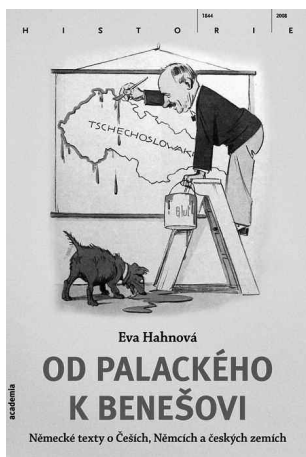
128 str. – vázaná – cena 285 Kč

Jedová stopa

Petr Klusoň
Edice Galileo
Již v nejstarších dochovaných textech nacházíme zmínky o přírodních jedovatých látkách, jejich účincích i zdrojích. Lidé je nejprve používali k lovu, později k vyvolávání určitých prožitků a pocitů, obrátili je nakonec i proti svým nepřátelům. Kniha přibližuje, jak se měnily formy otrav v souvislosti s poznáním přírody, včetně objevů v oblasti biologie, mikrobiologie, lékařství, chemie, biochemie a toxikologie. Příliš se však nemění travičské pohnutky...

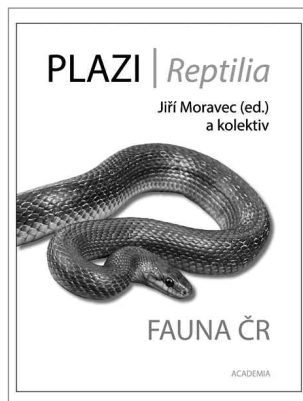
264 str. – vázaná s přebalem – doporučená cena 285 Kč

Od Palackého k Benešovi

Eva Hahnová
Edice Historie
Jaký byl obraz Čechů v německých textech 19. a 20. stol., kdy byly české země oblíbené a někdy dokonce uctívány jako „srdce Germánie“? Odpověď nabízí antologie 160 dokumentů z historicko-politické literatury, publicistiky, politických projevů, programů, prohlášení, usnesení, i z diplomatických zpráv nebo memoárů od r. 1848 po současnost. Texty jsou většinou poprvé přeloženy do češtiny a vybaveny historickým vysvětlením kontextu jejich vzniku a obsahově náplně.

724 str. – brožovaná – cena 695 Kč

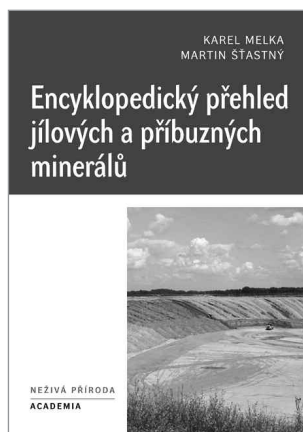

Plazi / Reptilia. Fauna ČR

Jiří Moravec (ed.) a kol.
Edice Mimo – přírodní vědy
Publikace navazuje na svazek řady Fauna (Academia 1992). Jde však o nové zpracování, shrnující dosavadní poznatky o taxonomii, morfologii a biologii plazů žijících na území ČR. Důraz je kladen na shromáždění dat a jejich interpretaci v kontextu informací z jiných částí areálů jednotlivých druhů. Zařazena jsou i konkrétní morfologická data vybraných serií ze sbírek Národního muzea v Praze, pojednání o nepůvodních druzích žijících

na našem území nebo parazitech našich plazů. Součástí jsou rovněž charakteristiky čeledí a rodů a určovací klíč.

532 str. – vázaná s přebalem – doporučená cena 595 Kč

Encyklopedický přehled jílových a příbuzných minerálů

Karel Melka,
Martin Šťastný
Edice Živá a neživá příroda
Jílové minerály, tvořící převážnou část povrchu zemské kůry, jsou vodnaté vrstevní silikáty (fylosilikáty). Vyskytují se jako drobné, většinou šupinkovité částice. Význačná je jejich schopnost přijímat do své krystalové struktury velké organické molekuly, umožňující vznik nových materiálů. K vlastním jílovým minerálům jsou přiřazeny i další příbuzné fylosilikáty.

916 str. – vázaná – 895 Kč

MARS-500

Iva Šolcová, Iva Stuchlíková, Vadim I. Guščin (eds.)
Edice Průhledy
Kniha seznamuje s východisky, okolnostmi, průběhem a výsledky nejdelší dosud realizované simulace kosmického letu. První úspěšná „mise“ šestičlenné mezinárodní posádky na planetu Mars je popisována z pohledu 34 autorů mnoha národností a různého odborného zaměření. Přes svou přísnou vědeckost je kniha otevřena všem čtenářům se zájmem o kosmické lety, ale i o chování a život člověka v extrémním prostředí či příběh o 520 dnech samoty.

360 str. – brožovaná – cena 395 Kč

Objednávky přijímá:
Expedice ACADEMIA
Rozvojová 135, 160 00 Praha 6 – Lysolaje
tel. 221 403 857; fax 296 780 510
e-mail: expedice@academia.cz

Knihkupectví Academia
Václavské nám. 34, Praha 1, tel. 221 403 840–842
Národní tř. 7, Praha 1, tel. 221 403 856
Na Florenci 3, Praha 1, tel. 221 403 858
nám. Svobody 13, Brno, tel. 542 217 954–6
Branišovská 31b, České Budějovice, tel. 389 036 667
Zámecká 2, Ostrava 1, tel. 596 114 580

Udělení titulu doktor věd (DSc.)

Titul doktor věd (DSc.) uděluje Akademie věd České republiky od r. 2003 vědeckým osobnostem jako výraz jejich zvláště vysoké vědecké kvalifikace prokázané vytvořením závažných vědecky originálních prací důležitých pro rozvoj bádání v určitém oboru. Dosud bylo uděleno 115 těchto v České republice nejvyšších vědeckých titulů. Dne 26. listopadu 2014 se konal v reprezentativní dvoraně Knihovny AV ČR ceremoniál, při němž převzali diplomy s titulem doktor věd jeho noví nositelé, a to za účasti zástupců jejich pracovišť, vrcholných představitelů AV ČR včetně jejího předsedy prof. Ing. Jiřího Drahoše, DrSc., dr. h. c., členů komisí pro obhajoby a dalších významných hostů.

Vědecký titul DSc. obdrželi: RNDr. Karel Breiter, Ph.D., DSc. (Geologický ústav AV ČR, v. v. i.), prof. Stuart Brody, Ph.D., DSc. (University of the West of Scotland ve Velké Británii), Ing. Mgr. Ladislav Ceniga, Ph.D., DSc. (Ústav materiálového výzkumu Slovenské akademie věd v Košicích), Mgr. Karel Doležal, Dr., DSc. (Ústav

1 Významní vědci, kteří převzali v listopadu 2014 titul DSc. V první řadě zleva: Josef Klusoň, Karel Breiter, Ladislav Ceniga, Václav Štengl, Martin Zatloukal; v druhé řadě Petr Weiss, Stuart Brody, Jiří Friedl a Miroslav Pohanka (nebyl přítomen Karel Doležal). Foto S. Kyselová, Akademický bulletin AV ČR

experimentální botaniky AV ČR, v. v. i.), doc. PhDr. Jiří Friedl, Ph.D., DSc. (Historický ústav AV ČR, v. v. i.), doc. Mgr. Josef Klusoň, Ph.D., DSc. (Ústav teoretické fyziky a astrofyziky PFF Masarykovy univerzity v Brně), pplk. doc. RNDr. Miroslav Pohanka, Ph.D., DSc. (Fakulta vojenského zdravotnictví Univerzity obrany), Mgr. Václav Štengl, Ph.D., DSc. (Ústav anorganické chemie AV ČR, v. v. i.), prof. PhDr. Petr Weiss, Ph.D., DSc. (Sexuologický ústav 1. lékařské fakulty UK a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze) a prof. Ing. Martin Zatloukal, Ph.D., DSc. (Fakulta technologická Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně).

Kontaktní údaje pro předplatitele

SEND Předplatné, s. r. o.
P. O. Box 141
140 21 Praha 4

tel.: 225 985 225
fax: 225 341 425
sms: 605 202 115
e-mail: send@send.cz
www.send.cz

Elektronická verze

S ročním nebo dvouletým předplatným tištěné Živy je možné zakoupit také elektronickou verzi – celý časopis ve formátu pdf ke stažení na webových stránkách Živy. Cena: 354 Kč/rok; 688 Kč/dva roky

Živa v roce 2015

1	19. 2.
2	23. 4.
3	18. 6.
4	20. 8.
5	15. 10.
6	17. 12.

Učebnice biologie pro gymnázia

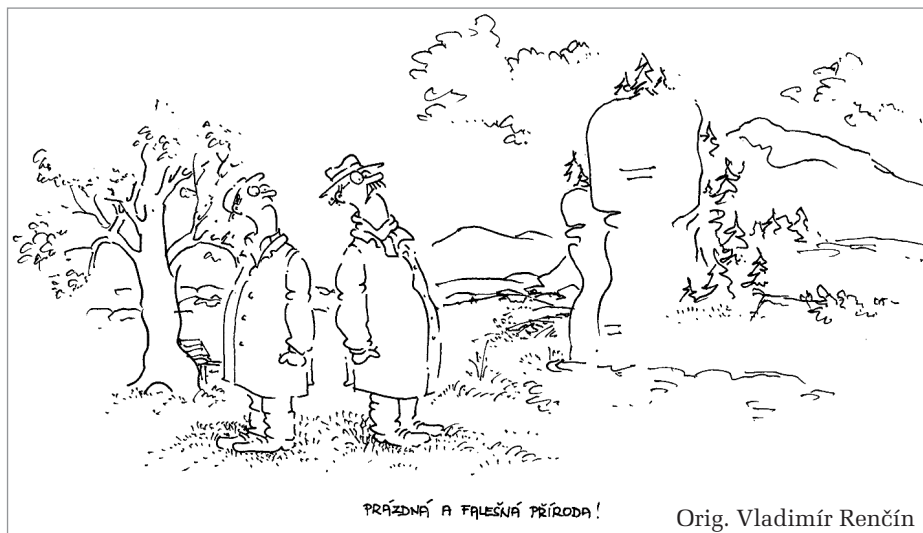
Již 11. vydání této učebnice (Nakladatelství Olomouc, s. r. o., 2014) poskytne učitelům a studentům ucelený přehled biologie prokaryot, bezcévných a cévnatých rostlin, hub, živočichů, člověka a úvod do obecné biologie. Doplní ji rozsáhlý obrazový materiál a praktická cvičení. V prodeji je také elektronická verze či verze pro interaktivní tabule. Knihu lze objednat na webu www.nakladatelstviolomouc.cz, cenově zvýhodněný komplet pouze na internetové stránce www.biologieprogymnazia.cz.

Časopis Fórum ochrany přírody

Periodikum vydává 4x ročně Fórum ochrany přírody (www.forumochranyprirody.cz). Myšlenka jeho vzniku byla spjata se setkáními ochránářské obce, probíhajícími po celé ČR od jara 2012. Cílem je vyplnit neobsazenou niku na poli otevřené diskuze, kontroverzních témat a pohledů na ně. Zaměření příspěvků reflektuje priority širokého okruhu odborníků.

Inzerce

Koupím jednotlivá čísla časopisu Živa: 1953/1, 2 a 6, 1961/2, 1966/2, 1967/4 a 1968/2. Pro zkompletování celých ročníků. Kontakt: Mgr. Hana Bejrová, Ph.D., bejrova@zsstarkov.cz
Prodám kompletní ročníky časopisu Živa z let 1992–2000. Kontakt: Jana Klevcová, pavel.klevcov@hi-net.cz

PRÁZDNÁ A FALEŠNÁ PŘÍRODA!

Orig. Vladimír Renčín